

tu i tamo ili amerika u 7 slika

Jeste li znali da rijetko koji Amerikanac ima putovnicu?

Jeste li znali da vam pijanstvo za volanom u New Yorku olakšava džep za 7.000 \$?

Jeste li znali da ste u New Yorku, u prometu, povlašteni ako imate dva suputnika?

Jeste li znali da se može biti skroman i bahat istodobno?

Jeste li znali da Amerikanci štede trošenjem?

Jeste li znali da je u Americi nepristojno pitati ono što je kod nas nepristojno prešutjeti?

Jeste li znali da Amerikanci glasaju Jednorukim Jackom?

Razgovarala: **Stela Jelinčić** | Snimio: **Ognjen Maravić** | Grafika: **Danilo Dučak**

Jednom sam gostovala na radiju Indeks u Beogradu... Davno je to bilo, nekako baš poslije rata, poslije naše privatizacije, ali prije njihove... Na pitanje slušatelja kako je sad u Zagrebu, rekla sam: "Ja dolazim iz vaše budućnosti". I tako je i bilo. Sad me zanima moja budućnost, ona koja uvijek dolazi drito sa Zapada. Jer svaka budućnost, kakva god bila, dolazi sa Zapada. Divljeg Zapada. Zato se odlučim u Demode na mode pozvati Danila Dučaka, akademskog slikara, fotografa (Polet, Start), ilustratora i dizajnera, koji se prije dvije i pol godine vratio baš iz naše budućnosti, iz Amerike. Vratio se tu od tamo, u Zagreb iz New Yorka, gdje je proveo osamnaest godina u komadu. Iz istog razloga, zbog znatiželje o budućnosti, jer ipak sve prođe kroz njih a onda nakon dvadeset-trideset godina završi kod nas, gledam ponekad i Opru ili onu Reality TV. Mislim si, hajde da malo gledam tu svoju budućnost, tu žuđenu kulturu dizajniranog javnog povraćanja.

I tako sjednem s Danilom, naručim kuhano vino da mi ubije gripu, načulim diktafon da mi razbije predrasude... A Danilo, dakle, akademski slikar, fotograf, ilustrator i dizajner, kojemu su u zadnje vrijeme hrana i kuhanje postali draži od Adobea i crtanja, donese mi djeliće Amerike u sedam lucidnih slika.

- Odeš, vratiš se i ostaneš isti?

- Ne vidim neke značajne promjene u tih osamnaest godina kaj me tu nije bilo. Ljudi su tu, kod nas, ostali isti. Frustrirani. Tamo, u Americi, ljudi su zadovoljni s puno manje nego mi tu, pa se mi sebi činimo nekako slabije ostvareni, nesretniji od Amera... Naravno, i u Americi je odlično kad imaš svoj vlastiti posao koji razvijaš, kad nemaš šefa iznad sebe da te zeza, ali tamo je čovjek zadovoljan i kad ima bilo kakav posao od kojeg se može pristojno živjeti. To podrazumijeva da ima auto, da si kupi nekakvu kućicu na kredit ili stan na kredit... A tu kod nas kad netko razvije svoj vlastiti posao, odmah bi htio i helikopter i kuću na moru i dvije u Zagorju i jednu u Gorskom kotaru. To je ta razlika koju sam odmah uočio. Ja ne znam zakaj mi mislimo da bi trebali imati više nego zaslužujemo. Jer mi ne zaslužujemo više od onog kaj imamo. A ipak, pogledaj, 300.000 ljudi je otišlo na skijanje.

- A kaj tamo ljudi ne idu na skijanje?

- Ma, idu. Ali oni koji imaju novca. Ameri su realniji u procjeni svojih mogućnosti. Pa kaj kod nas zbilja ima 300.000 ljudi koji ne znaju kaj bi s deset ili petnaest posto svog godišnjeg prihoda, pa odu to potrošit na skijanje u Austriji ili Francuskoj? I to usprkos alarmantnim apelima da se štedi jer dolaze teška vremena. Ali to se nas ne tiče, mi smo navikli na teška vremena jer kod nas su uvijek teška vremena, pa ćemo misliti o problemu kad problem postane vidljiv. A to će biti kad tih tristo hiljada bude pola godine kukalo kako nemaju novca da plate račune... Amerikanci su puno skromniji.

- Ma daj nemoj mi o američkoj skromnosti. Kad dođu ovamo i vide da ovdje skoro svi znamo engleski, gledaju na to nekako kao na svoju zaslugu.

- Pa je, bahati su...Kao da su ti oni platili da učiš engleski. To im je prešlo u naviku od te američke politike bahatosti u tuđem dvorištu. Ali među sobom, unutar svojih pravila, oni su puno skromniji, nema bahatosti... Što opet ne znači da su štedljivi, ne ogleda se njihova skromnost u tome. Njihovo poimanje kapitalizma podrazumijeva trošenje, ali ne i bahaćenje imetkom. Čak i kad ti se želudac okreće od kokošaka koje ne znaju kaj bi sa sobom – jer im muževi po cijeli dan rade, a djeca su u školi, pa šopingom liječe samoću – to ne shvaćaš kao objest nego kao doprinos privredi. Jer njezin muž i ima posao zato kaj netko drugi, neke druge žene, takve kakva je i ona, kupuju ono od čega njezin muž dobiva plaću... I sve tako u krug... Novac ti ne da mira. Čak i ako se dogodi da ti žena nije dovoljno trošila, pa se skupilo na banci nešto love, odmah te zovu bankari da "jel' bi vi to u nešto uložili".

Lovu ne smiješ umrtviti šparanjem. Ne štedi se tak' da držiš u banci. Štedi se tak' da trošiš, da ulažeš u nešto, pa onda ili dobiš ili 'zgubiš. Rulet-kapitalizam. Naravno, skoro uvijek na kraju 'zgubiš, ali je napeto i živiš u šansi... Uglavnom, ne držiš novce u banci. Tak' ti meni došla dva-tri čeka, skupilo se nekaj na računu, a nisam još stigal to potrošit, kad zovu iz banke da kaj bum ja s tim novcima? Htel sam joj reć: kaj tebe briga kaj bum ja sa svojim novcima? "Pa jel' bi vi ulagali?" – pita me bankarica. "Ma fala ti, al' ne bi", kažem joj baš onak' neamerički.

- Da si joj ušao u varijantu, sigurno bi te nagovarala da uložiš u lanac sreće, na primjer, u industriju finansijskog inženjeringa, u virtualno visokodobitne fondove, u dionice... Takva su, naime, naša prva kapitalistička iskustva.

- Da, to je grubi kapitalizam. Mi sad proživljavamo i preživljavamo taj kapitalizam okrutniji od američkog. Teorija oko toga ti je onakva kakva je u Americi bila prije sto godina kad još neki anonimni šoferi, skladištari, sitni dileri naftom i ratni profiteri nisu postali Rockefelleri. A čuj, kao i Rockefeller, moraš biti najprije lopina da bi postao milijarder. Rockefeller ti je svoje neprijatelje i konkurencije s dinami-tom gađal. Ubacival im je u dvorište dinamit i tak' ih se rješaval. Danna je to najcjenjenija familija u Americi. Jer zašto? Sad će sin ili bar unučić tog bogatog šofera ići na Harvard ili na Yale... I tako dalje... Nakon tri-četiri generacije postat će civilizirani i ne bude se više spominjalo da je deda bil tak' dobar šofer da se obogatio.

- Mislim da će Rojs izrezat ovu tvoju izjavu i čuvat je za buduća pokoljenja! Nego, reci ti meni jesu li ljudi tamo stvarno tako ljubazni da se stalno smješkaju ili je to neka poza, gluma i to...?

- Pa, pristojni su. Svakako su pristojniji nego ovdje. Tamo je nepri-stojno pričati o religiji, o novcu, o politici. Čak ni u krugu familije. Nepri-stojno je o tome i pitati i o tome razgovarati, to je privatna stvar baš koliko je privatna stvar imaš li hemeroide il' nemaš. To je neukusno, ali nije zabranjeno... Ako ti baš hoćeš o tome, a netko te hoće slušati, onda je u redu. Možete se vi oko tih hemeroida čak i organizirati... Mislim da je najorganiziraniji Ku Klux Klan. Još uvijek

PERO

je razizam veliki problem. Ali mogu ti reći da me tamo nije nikad bilo strah ni od čega. Vele ljudi, New York ovo, New York ono... kao, opasni kvartovi... Ali noću mi je po New Yorku bilo ugodnije hodati nego po Zagrebu. Ozbiljno. Jer makar i tamo čitaš po novinama da je nekog klinca ubilo u Harlemu, ti si svjestan da NY ima osam milijuna stanovnika i da je to izolirani slučaj. Ku'iš? Prije dvadeset-trideset godina tamo je možda i bilo jako opasno, ali oni su to policijom i mehanizmima, u koje se baš i ne razumijem, sve uspjeli srediti, tako da je sad NY vrlo siguran grad. Jednostavno su u jednom trenutku locirali gdje je kriminal najveći i najopakiji i na ta mjesta stavili adekvatan broj policajaca. Vrlo jednostavno. I već nakon šest mjeseci zlo se razrijedilo – da bi se na kraju prepolovilo. Jednostavno su poslali policajce na ulicu. Ovdje ne vidiš policajce na ulici. U birtiji da, al' na ulici ne. Tamo nikad nisam vidio policajca u birtiji. Ne smiju ući u birtiju, osim ako ih se ne pozove.

- Pa zakaj si se onda vratio kad je tamo sve tako okej?

- Da. Zakaj si se vratio? Jesi lud? Kol'ko si zaradio? Svi su mi postavljali ta, u Americi nepristojna pitanja. Vratio sam se prije svega zbog zasićenja poslom kojim sam se tamo bavio, ali i Amerika se za vrijeme Busha dosta promijenila. Bush je sa svojim IQ 86 sve upropastio. Sve je taj zbrljalo... Između ostalog, potrošio je i moju penziju. On je na prvim izborima naprosto prevario.

A tamo ti je s tim izborima ovak', i ne znam jel' to superpametno ili superglupo: imaš neku mašinu kojom glasaš. U njoj je mapirani glasački listić, a nekakvom ručicom na toj mapi probušiš neke rupice i tak za nekoga glasaš – zbušiš tri rupe za Busha ili zbušiš dve za nekog drugog. I onda se navodno desilo da na tisućama tih listića mašina nije do kraja probila, proštancala te rupe, nije otpao onaj komadić papira, pa nije nastala prava rupica, neg' onak' klimava. Ali svejedno se vidi gdje je probijalo. No oni su ti onda izmislili da se takvi listići ne računaju... S druge strane su, recimo u Louisiani, gdje je većina crnaca za koje se zna da neće glasati za Busha, njegovi dečki blokirali ceste koje vode na izbor na mjesta... Odblokirali su ih u ponoć, kad je glasanje završilo. I da završim s tim Bushom. Kad je ukral te prve izbore, što me je strašno pogodilo, rekao sam: ako Bush pobijedi i na drugim izborima, ja odlazim iz Amerike... I šta se desilo? Na drugim izborima on pobijedi bez varanja! Tanko, ali pošteno. Ljudi su glasali za njega! Prvi je put prevario u brojenju glasova, drugi put je glasače izmanipulirao. I to me strašno razočaralo.

Taman sam prije Busha dobio američko državljanstvo. Ono, jebeš se sa zelenim kartama, sa svim tim papirima – i taman dobijem državljanstvo, kad ono, pobijedi taj Bush i onda te sram putovati s američkim pasošem. Svi moji frendovi su sad jako optimistični kad je Obama pobijedio.

- Koliko znam, tamo se ljudi sami moraju prijaviti za glasanje?

- Ma, ne. Dobiješ glasački broj s osamnaest i to ti je to.

- Ako završiš u zatvoru, brišu te iz sustava. A zna se tko najviše završava u zatvoru. Marginalizirani, siromašni. Crnci, Latinoamerikanci...

- Ne znam kak' je kad si osuđen. Al' ja sam bil u zatvoru jedan dan jer sam vozil pijan. Odmah te stave u zatvor čim te ulove pijanog. Globa, kazna, moraš advokata uzeti, postoji opasnost da ti uzmu i auto... To ti se sve popne na 7.000 \$. Sve skupa, polako, kroz tri godine. Kad su me strpali u zatvor, bilo mi je to nevjerovatno iskustvo. U ta 24 sata, na koliko te zatvore, naprave od čovjeka totalno smeće. Svakih par sati te premještaju iz zatvora u zatvor, iz ćelije u ćeliju, stalno ti uzimaju otiske i ponižavaju te. A premještaju te da se ne bi stvarala poznanstva, prijateljstva, gangovi. Uхватili su me u Harlemu i onda me u ta 24 sata vozali amo-tamo, dok na kraju nisam doveden na Manhattan, u centralnu postaju, gdje je i zgrada suda. U pol' jedan u noći pošalju me sucu, jadniku koji u to doba noći dežura s onom togom i onom perikom na glavi... Taj me totalno dokusuri, nakon čega me izbace na ulicu. Užas jedan. Tak mi se zgodil alkohol da mi nikad više nije palo na pamet da vozim pijan. Žena, djeca ne znaju 'di sam. Nisam se 24 sata javio. A i taj Manhattan drukčije izgleda ako se muvaš od birtije do birtije, a drukčije ako te izbace iz zatvora. Odjednom gledaš sve drukčijim očima. Primjećuješ pokisle ljude, sve te homelesse i slično. Recimo, sjećam se jedne bakice, tak' fino začušljane i fino obučene, s dvije vrećice u rukama... Šezdesetak joj je godina, homeless je, ne može si priuštiti da iznajmi stan... ili sobu. Sjedi na klupi i spava, sjedeći spava jer su klupe tak napravljene da se ne može na njih leći. Vidiš da radi po danu, potpuno uredna žena čeka jutro da ode na posao. To je cijena kapitalizma. Ni ovdje nije bolje. Što smo tražili – to smo i dobili. Samo što smo mi okrutniji narod, pa nam je i kapitalizam okrutniji.

Ali ima tamo i dosta ljudi koji žive na cesti ne zato što moraju, nego zato što je to njihov slobodni izbor... Poneki tako žive iz bunta prema državi, društvu, poreznom sistemu, sustavu vrijednosti i slično.

- Ali da pitaš tu bakicu koji je najbolji politički sustav na kugli zemaljskoj, vjerojatno bi ti rekla - američki... Oni su davno prošli sapunanje i pranje glave koje mi sad prolazimo. Njoj su možda prije tridesetak godina političku savjest podmitili jeftinim, trivijalnim iluzijama simplificirane slobode. Otupili joj oštrinu razlikovanja bitnog od nebitnog. Možda je i ona u mladosti oštrila svoje demokratske kriterije na svjesno, manipulatorski hipertrofiranim marginalijama kao što su crta diskrecije, zabrana pušenja, pravo šišmiša da žive u pećinama... Na strogo pridržavanju zabrane točenja alkohola ujutro, na pravu da se ne radi nedjeljom, što podrazumijeva obavezu da se ide na misu, na imperativu da se i smetlara naziva gospodinom, da se iz javnog diskursa prognaju političke nekorektnosti, da se neke tamnopute zove Afroamerikancima, cigane Romima, Eskime Inuitima, pedere homoseksualcima... Stvari su to sve jedna od druge važnija, ali istodobno sve skupa manje važne od činjenice da ta bakica svojim radom ne može sebi priuštiti krevet.

KAD RADIM NA KOMPJUTERU
A KAD RADIM NA PAPIRU
FALI MI ANDU

- Naravno. Uvijek se baviš marginalnim stvarima kad hoćeš sakriti ove važne stvari. Pa je onda bitno da li je 0 posto ili 0, 2 posto... Ma nemoj me zezati. Svi su jednako pili, a ovi su godinu dana o tom razgovarali, trošili i lovu i vrijeme dok se tvornice i ne znam kaj sve ne – mažnjavalo... Znamo svi zakaj se to radi. I ti Amerikanci imaju jednako opranu glavu kao i Rusi, i kao mi, i kao Albanci... Kad sam tek došao u Ameriku, jedna ženska mi kaže: "Joj, jadan ti iz Jugoslavije." Ja pitam: "Pa zakaj jadan ja?" Veli ona: "Pa vi imate samo jedan deterdžent u dućanu, a mi ih imamo četrdeset." Ja velim: "Dobro. A koliko ih ti koristiš od tih četrdeset?" Veli ona: "Pa, jedan." Eto, i kaj sad. Ona misli da je taj njezin jedan bolji od mog jednog? Možda i je, ali kaj sad? Jesam zmazan? Nisam. Baš sam se jednom svađao na internetu oko politike i Busha... onda, kad se pojavio... Na nekom forumu i to. Rekao sam im: "Pa kak' vas nije sram? 90% vas doma ima oružje, a 10% vas doma ima pasoš". Kasnije sam našao podatak da ih 27% ima pasoš, ali nema veze, teza i dalje stoji.

- Pa kako nemaju pasoše?

- Njima to ne treba. Vele: "Pa kaj će meni pasoš? Od Kanade pa tam' do Floride četiri dana putujem, kaj to nije normalnom čovjeku dosta...?" Ja im velim: "Pa ne putuje se zato da se kilometraža nabije... Nego da upoznaš druge kulture, da vidiš kak' drugi ljudi žive..." Jer on misli da ak' je došiel od zime do toploga, da je to putovanje. Muvaju se, a ustvari nikam' ne idu. Svog najboljeg frenda, Jamesa, jedva sam nagovorio da si izvadi pasoš pa da me posjeti tu, i tako... Čuj, on ti je bil oduševljen. I 'zvadi si on pasoš koji nikad dotad nije ni vidio. I onda je pokazivao taj pasoš svima, plašio ih tako što se predstavljao kao policajac! Pokazuje im pasoš i plaši ih da je policajac. A oni vjeruju jer nikad pasoš nisu ni vidjeli. Užas!...

- A možda se pitaju – kam da idem kad mi je ovdje baš dobro? Pa u Americi je sve jeftinije nego tu. I hrana i nafta. Što će ljudima pasoši...

- Je, u Americi ti je sve jeftinije nego tu. I hrana i nafta i auti. A plaće su veće... Ja ovdje nemam auto. Ovdje mi se sve čini blizu. A tamo gdje sam živio – ni u dućan nisam mogao bez auta. Osim ako mi se ne pješači 45 minuta tamo i toliko natrag... Dakle, tamo ne možeš bez auta, a i auti im više troše... Ali ima jedna stvar na koju oni tamo jako paze. Tu, kod nas, u 90% automobila je po jedan čovjek, a tamo je vrlo rijetko da vidiš jednog čovjeka u autu. Ljudi se organiziraju ili se vozi vlakom. Neki kombiniraju. Dofuraš se jaguarom do vlaka, parkiraš, sjedneš na vlak i putuješ. Jeftino, ekonomično, brzo... Subotom i nedjeljom ne smiješ sam u autu uopće ući na Manhattan. Ne puste te ako si sam u autu. Ne možeš proći most ako si sam u autu. Mostovi se naplaćuju, imaš kamere... I ne puste te samog u autu. Ako vas je dvoje u jednom autu, onda može. Ima tu logike – gdje da stane toliko auta na Manhattan... Ili, recimo, na Long Islandu je autocesta, sto kilometara dugačka, na kojoj imaš jednu traku kojom smiju voziti samo auti u

kojima je najmanje troje putnika. Tako oni stimuliraju racionalno korištenje auta... A da benzin košta kao ovdje, pola auta tamo ne bi ni vozilo...

Kolikogod da Amerikanci ne putuju puno po svijetu, pa mnogi i ne znaju što je to pasoš, unutrašnji promet u Americi je ogroman... Ma u Americi je sve bezobrazno ogromno. Sve je sve petsto puta veće.

- Baš sve?

- Skoro sve. Tamo kad dođeš na neka jezera, onda imaš te otočiće svuda, borove šuma i to. Sve kao normalno... Ali vraga, ti borovi su četrdeset puta viši od naših, ta jezera su trideset puta dulja od naših, plavija od naših, ti otočići su i veći, i gušći, i ima ih više... Zbilja sve 'zgeda onak' drukčije i prelijepo... Grand Canyon je nekaj nezamislivo lijepo. To se ne može vidjeti na slici ili na filmu.

- Jesmo nekaj važno propustili? Nešto što bi htio dodati?

- Nismo. Osim da planiram skuhati najbolji ručak. A kad ga skuham, bit ćeš pozvana.

- Pazi, to će ti sad izać' u novinama.

- Uuuu, jebemtil! Ipak je važno u kojim novinama... Jer to novinarstvo tu kod nas je katastrofalno. Prije svega je nepismeno. To i nije novinarstvo. Kako ti uopće možeš pismeno pisati o takvim glupostima? Pismenost više nije uvjet za novinarstvo. Vježba se vještina kako ćeš iščeprkati veće smeće i kako ćeš iz čovjeka izvaditi što veće smeće... Smuči mi se kad vidim naslove, slike, kak' je prelomljeno, kak' su ti podnaslovi tendenciozni i žuti da te navuku na tekst u kojem se ništa ne događa, gdje se bave ljudima koji ne postoje, koji su nitko i ništa... Prije nego što sam otišao u Ameriku, radio sam u Poletu, pratim medije već dugo i mogu uspoređivati. Naše novinarstvo bih usporedio s ovom glupom emisijom kaj je sad na TV-u, "Istina i laž", ili kak' se već zove... Nije mi jasno čemu to uopće služi.

- E, da. Oduvijek me interesiralo tko gleda onu Reality TV?

- Nitko! To gledaju Amerikanci koji tek uče engleski i domaćice kaj imaju troje djece u krilu, a četvrto im se drogira iza kuća. Dakle, oni koji na taj način bježe od realnosti. Jer i to je Amerika... Amerika je i sve kaj smo gledali u američkim filmovima, je, istina je i sve to... I u Americi postoji, naravno, poluzhuta štampa, ima tamo svega... Ali nije kompletna štampa u Americi takva – dok je kod nas sva štampa žuta.

Recimo, imaš New York Post sa 45 stranica o sportu, ali imaš i New York Times s dvije. Ako neću žutilo, ako neću da mi se sva konzumacija svede na to, mogu to izbjeći. Ovdje svi deru po istom, na isti način i totalno. I Globus, i Nacional, i Jutarnji, i Večernji. Nema alternative... I onda se čude što je katastrofalna čitanost novina. Eto, Plan B mi se sviđa. I našao sam vas baš po naslovu... Čitam redovito.